

ทายาทช่างศิลปหัตถกรรม

นายจักร์ภิรมย์ ศรีเมือง
ประเภทเครื่องทอ (ผ้ายกสั่งเวียนโบราณ)
จังหวัดมหาสารคาม

“ผมไม่ใช่แค่ต้องการอนุรักษ์งานผ้ายกสั่งเวียน
ที่ปัจจุบันแทบจะสูญหายไปแล้ว แต่ผมยังอยากที่จะสร้างพื้นฐาน
ของความยั่งยืนให้กับชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตัวเองได้
ใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ นำมาสร้างงาน สร้างอาชีพได้
โดยไม่ต้องชวนขายเข้าไปทำงานในเมือง”

“ผ้ายกสังเวียน” ในอดีต ถือเป็นผ้าที่มีไว้ใช้ในงานพระราชพิธีสำคัญเท่านั้น เช่น พระราชพิธีโสกันต์ การถือน้ำพระพิพัฒน์สัทยา เป็นต้น ผู้ที่สามารถนุ่งผ้ายกสังเวียนได้จะต้องเป็นชนชั้นสูงเท่านั้น ความโดดเด่นอยู่ที่ผ้ายกสังเวียนทุกผืนจะมีกรอบผ้าหรือกรวยเชิงที่ถูกทอให้เป็นชั้นๆ ใช้บอกฐานะของผู้สวมใส่ เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นเจ้าฟ้าต้องสวมใส่ผ้ายกสังเวียนที่มีกรวยเชิงสามชั้นเท่านั้น เป็นต้น นอกจากกรอบผ้าแล้วผ้ายกสังเวียนหนึ่งผืนยังมีย้อมองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ คือ กรวยเชิง สังเวียน และท้องผ้า ซึ่งทุกองค์ประกอบถูกออกแบบให้สมดุลและลงตัว

ผ้าชิ้นมัดหมี่ ลายสร้อยดอกหมาก

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายจักรกฤษณ์ ศรีเมือง เกิดและเติบโตมาในหมู่บ้านที่มีช่างทอผ้าไหมที่อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ที่มีการสืบทอดงานมาหลายชั่วอายุคน จึงได้เรียนรู้เทคนิคต่างๆ จากนางผ่น ศรีเมือง ผู้เป็นแม่ และเป็นผู้รักษานิทานผ้าไหมเป็นชีวิตจิตใจ โดยใช้เวลาเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 10 ปี

จากความผูกพันและความมุ่งมั่นในการสืบทอดงานผ้ายกสังเวียน ทำให้นายจักรกฤษณ์เลือกศึกษาและเรียนรู้งานที่ศูนย์ศิลปาชีพเป็นเวลากว่า 6 ปี โดยเลือกเรียนงานหัตถกรรมหลายแขนง ทั้งงานปั้นตุ๊กตาชาววัง งานปักชุดโขนละครและการทำหัวโขน หลังจากได้คลุกคลีกับงานหลากหลายประเภท จึงพบว่าตนเองมีความชื่นชอบในงานทอผ้ามากที่สุด จึงตัดสินใจกลับมาสืบสานงานทอ “ผ้ายกสังเวียน” ของครอบครัวนับแต่นั้นมา

นายจักรกฤษณ์ได้เรียนรู้การทอผ้าในหลากหลายเทคนิค เช่น การมัดหมี่ การทอผ้ายก และการทอผ้าขัด ขณะเดียวกันก็หันมาศึกษาและลงมือทำด้วยตนเองในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เติรียมเส้นไหม ย้อมไหม และการทอผ้าเป็นผืน ทำให้นายจักรกฤษณ์รอบรู้ในงานทอผ้าเกือบทุกชนิด แต่ที่ชื่นชอบและทำได้ชำนาญที่สุด คือ ผ้ายกสังเวียนและผ้ามัดหมี่ โดยยังคงสืบทอดการทอผ้ายกสังเวียนแบบโบราณดั้งเดิมและยังเป็นส่วนหนึ่งที่รื้อฟื้นวิถีชีวิตการทอผ้าแบบโบราณดั้งเดิมให้กลับมายั่งยืนในชุมชนอีกครั้ง

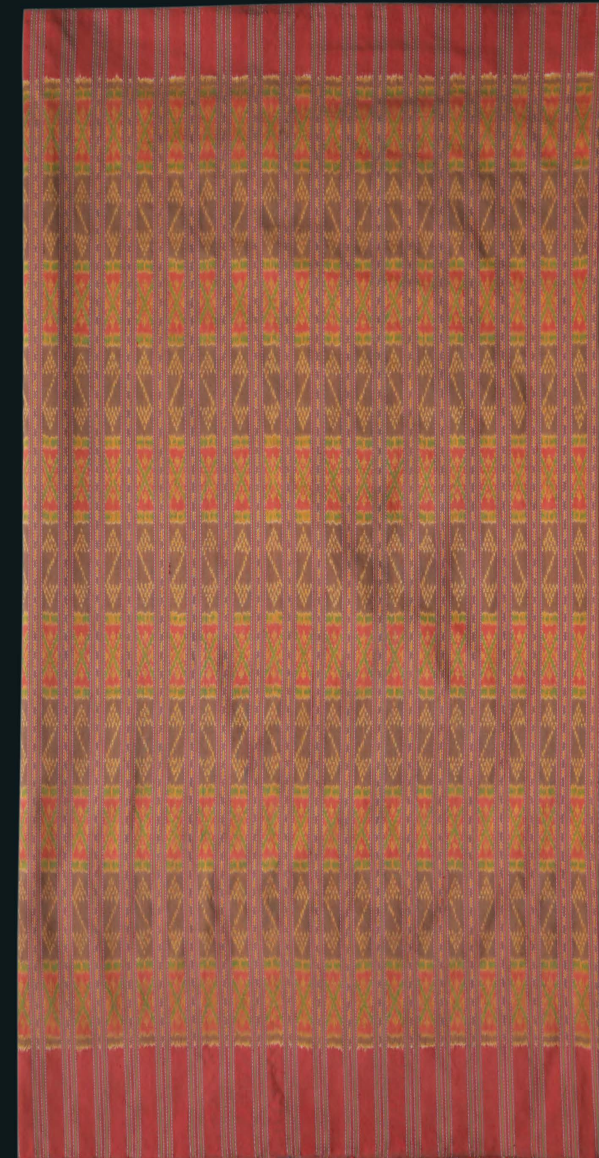

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

“ผ้ายกสังเวียน” มีกรรมวิธีการทอที่สลับซับซ้อน เนื่องด้วยมีรายละเอียดบนผืนผ้าถึง 3 องค์ประกอบด้วยกัน ทั้งกรอบผ้า กรวยเชิง และสังเวียน จึงต้องใช้หลายตะกอในการทอ หากออกแบบให้ผ้ามีสีสันมากก็ต้องใช้ตะกอมากตามสีที่ออกแบบไว้ เช่น ทอผ้ายก 3 สี ต้องใช้ตะกอในการทอ 3 ตะกอ เพื่อแบ่งเส้นยืนสำหรับทอลายในแต่ละส่วน ได้แก่ “ท้องผ้า” คือ ส่วนที่มีขนาดใหญ่ที่สุด อยู่ตรงกลางผืนผ้า นิยมทอด้วยลวดลายโบราณ เช่น ลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายดอกพิกุล เป็นต้น “กรวยเชิง” คือ ส่วนของลายบริเวณที่ล้อมรอบท้องผ้าตามแนวกว้างของผ้า ซึ่งกรวยเชิงนี้จะเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะของผู้สวมใส่จากจำนวนชั้นของลาย โดยในอดีตมีการทำตั้งแต่ 1 ถึง 3 ชั้น สวมใส่ได้เฉพาะผู้มียศฐาบรรดาศักดิ์เท่านั้น ส่วนสุดท้าย คือ “สังเวียน” เป็นส่วนลายบริเวณที่ล้อมรอบท้องผ้าตามแนวยาวของผ้า

การทอผ้ายกสังเวียนต่างจากการทอผ้ายกทั่วไป ตรงที่มีการแบ่งตะกอในการทอตามสีของผ้า การจะพุ่งกระสวยเพื่อสร้างลวดลายบนผ้าจึงถูกแบ่งออกตามไปด้วย เช่น หากผ้ายกสังเวียนมี 3 สี ก็จะมีเส้นพุ่งจากกระสวย 3 อัน โดยการพุ่งกระสวยจะไม่พุ่งจนสุดหน้าผ้าแบบการทอผ้ายกทั่วไป แต่กระสวย 1 อัน จะพุ่งแค่ในส่วนที่ต้องการเท่านั้น ผ้ามี 3 สี ก็ต้องพุ่งกระสวย 3 ครั้ง ต่อการทอ 1 แถว ซึ่งเส้นไหมทั้ง 3 สีนั้นต่อดัดกันด้วยเทคนิคการเกาะขอบของผ้า ถือเป็นเทคนิคการต่อลายของผ้าแบบหนึ่งที่ทำให้ผ้าเป็นผืนเดียวกันโดยไม่มียรอยต่อ เพราะความซับซ้อนดังกล่าว ทำให้ช่างทอผ้ายกสังเวียนต้องใช้ความชำนาญ และใช้สมาธิเป็นอย่างมาก เพราะถ้าหากพุ่งเส้นไหมผิดลำดับก็จะทำให้ลายผ้าผิดทั้งหมด

นอกจากนี้นายจักร์ภิมยังมีความชำนาญในการสร้างสรรค์ผ้าทอในรูปแบบอื่นด้วย เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ โดยสามารถมัดเส้นไหมจนได้ลวดลายที่เล็ก ละเอียด ผ้าทุกผืนจะใช้วัตถุดิบเส้นไหมพันไทยพื้นบ้านที่เพาะเลี้ยงเอง แล้วจึงนำมาสาวเป็นเส้นไหมทำให้สามารถควบคุมความหนาของเส้นไหมได้ตามที่ต้องการ

ผ้าชิ้นมัดหมี่ ลายขอขจร

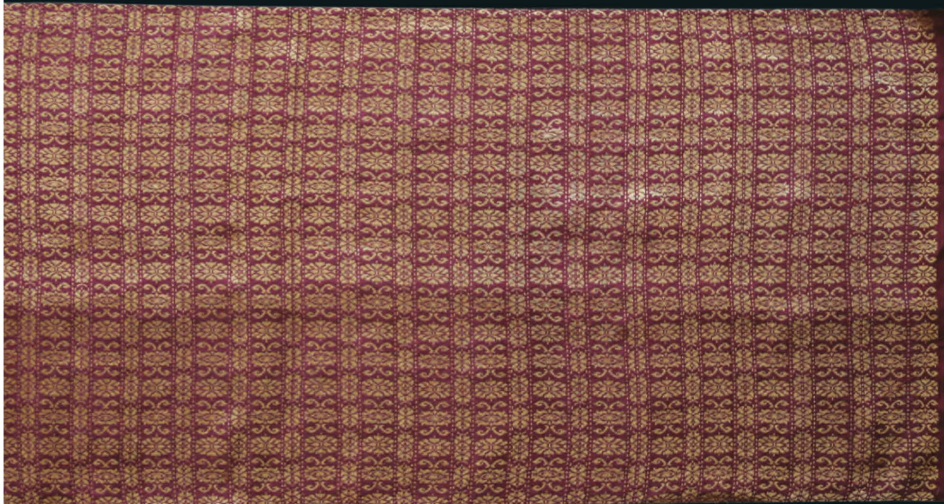
เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

“ผ้ายกสังเวียนโบราณ” ของนายจักร์กิริมย์ยังคงยึดกรรมวิธีการทอและลวดลายตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ลายดอกรังผึ้ง ลายขอขจร ลายขोन้อย โดยเฉพาะ “ลายสร้อยดอกหมาก” ซึ่งเป็นลายผ้าโบราณ ลายดั้งเดิมของท้องถิ่นอีสานที่ชาวบ้านในแถบภาคอีสานนิยมอย่างแพร่หลายและทอได้ประณีตงดงามจนถือเป็นลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัดมหาสารคาม

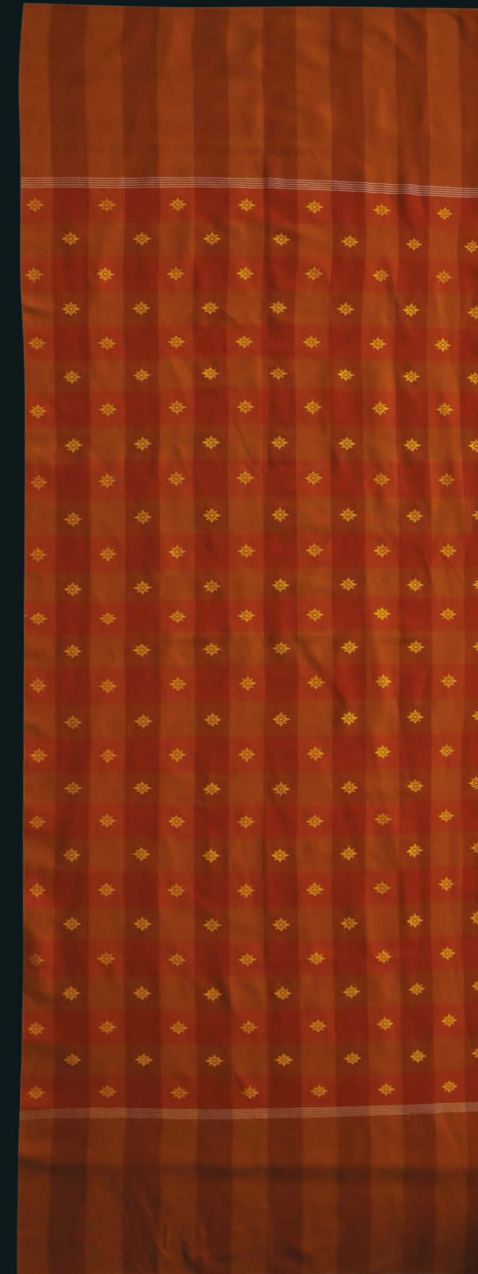
เอกลักษณ์อันโดดเด่นของผ้ายกสังเวียนฝีมือนายจักร์กิริมย์ อยู่ที่ความหลากหลายของการใช้สีต่อผ้ายก 1 ผืน ซึ่งในปัจจุบันนายจักร์กิริมย์ได้พัฒนาทักษะฝีมือจนทำให้สามารถทอผ้ายกสังเวียนได้มากที่สุดถึง 6 สี โดยมีสีที่นิยมทออย่างมากในผ้ายกสังเวียน คือ สีแดง สีขาว สีเขียว และสีน้ำเงิน ที่นายจักร์กิริมย์เน้นย้อมด้วยสีธรรมชาติ เช่น สีแดงจากครั่งหรือมะไฟ สีน้ำเงินจากใบหูกวางหรือเปลือกสมอ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันนายจักร์กิริมย์ได้พัฒนาทักษะฝีมือจนทำให้สามารถทอผ้ายกสังเวียนได้มากที่สุดถึง 6 สี คือ สีแดง สีเขียว สีขาว สีเหลือง สีน้ำเงินและสีเทา

นอกจากนั้นได้มีการพัฒนาและต่อยอดผลงานด้วยการนำเอาเทคนิคการมัดหมี่และการขีดมาใช้ร่วมกับการทอผ้ายก เพื่อสร้างสรรค์ผ้ายกสังเวียน ให้มีความแปลกใหม่และร่วมสมัยมากขึ้น จนทำให้เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของผ้ายกสังเวียนฝีมือนายจักร์กิริมย์ในปัจจุบัน

ผลงานสำคัญที่สร้างความภาคภูมิใจแก่นายจักร์กิริมย์ คือ “ผ้ายกสังเวียน แบบกรวยเชิงซ้อนสามชั้น” ซึ่งได้ศึกษาและถอดลวดลายมาจากผ้าเก่าของเจ้าเมืองในภาคอีสาน ในอดีตการทำกรวยเชิงสามชั้นจะถือเป็นผ้าทอที่พระบรมวงศานุวงศ์ใช้ทรงเท่านั้น มีการนำดินทองมาใช้เป็นเส้นพุ่งพิเศษเพื่อเพิ่มคุณค่าให้งดงาม เหมาะสมกับชั้นยศ ผ้ายกสังเวียนของนายจักร์กิริมย์มีลักษณะลวดลายที่มีขนาดเล็กและละเอียด มีการนำเอาลวดลายหลายรูปแบบมาจัดวางประกอบกันเป็นผ้ายกสังเวียนที่วิจิตรและมีคุณค่าสมกับที่เป็นผ้าทอผืนสำคัญของชาวไทย

ผ้ายกดอก ลายดอกป๊อบ

ผ้าขาวม้าเกาะดอกกลอย ลายดอกแก้ว

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

จากความภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่รัก ได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการสานต่องานหัตถกรรมที่ดี เป็นมรดกสำคัญของไทย นายจักร์ภริมย์จึงมีความตั้งใจที่จะพัฒนางานและเผยแพร่องค์ความรู้ที่ตนเอง มีให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่และชาวบ้าน นอกจากจะเป็นการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนให้กับชุมชนแล้วยังถือ เป็นการเผยแพร่ให้งานผ้ายกสังเวียนของจังหวัดมหาสารคามเป็นที่รู้จักมากขึ้น

นายจักร์ภริมย์พัฒนาและต่อยอดเรื่องการใช้สีของ “ผ้ายกสังเวียน” ให้ได้โทนสีที่ได้รับความนิยม มากขึ้น โดยเลือกใช้สีที่อ่อนลงจากการย้อมด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น ชมพู่อ่อนจากครึ่ง เหลืองอ่อน จากเปลือกขนุนเขียวอ่อนจากใบหูกวาง เป็นต้น มีการพัฒนาทั้งคุณภาพสินค้า การตลาด การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผ้ายกสังเวียน ได้รับการพัฒนาอย่างสอดคล้องไปตามยุคสมัยและสามารถอยู่คู่กับชุมชนได้อย่าง ยั่งยืนตลอดไป

ปัจจุบันนายจักร์ภริมย์ได้เดินหน้าสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผ้ายกและผ้ามัดหมี่อยู่อย่างต่อเนื่อง และยังคงมุ่งมั่นเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชาวบ้านและผู้สนใจทั่วไป ถึงแม้จะต้องใช้ความพยายามอย่างมาก ในการทำให้คนหันมาสนใจฝึกฝนและสานต่องานแขนงนี้ แต่นายจักร์ภริมย์ก็ไม่เคยคิดที่จะยอมแพ้ จนวันนี้สามารถสร้างชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งในการสร้างสรรค์งานผ้ายกสังเวียนและผ้าไหมมัดหมี่ แบบครบวงจร

ผ้าซิ่นมัดหมี่ ลายสร้อยดอกหมาก